

MONIKA URBANIK <https://orcid.org/0000-0003-2008-4718>

Muzeum Farmacji, Wydział Farmaceutyczny, Uniwersytet Jagielloński,
Collegium Medicum

Związki Jędrzeja Śniadeckiego z farmacją

ABSTRACT

Jędrzej Śniadecki's links with pharmacy

Jędrzej Śniadecki owed his first contact with pharmacy to Jan Andrzej Szaster (1746–1793), a pharmacist from Kraków and the owner of a pharmacy called “Pod Słońcem” (“Under the Sun”), the first professor of pharmacy and medical matters in Poland. It took place during Śniadecki’s studies at the Principal School of the Realm in Kraków. He broadened his knowledge of medicinal products during his studies abroad. Upon his arrival in Vilnius in 1797, he became the head of the department of chemistry and pharmacy at Vilnius University, where he taught pharmacy in the years 1797–1804. Handwritten texts of his lectures have been preserved in the Archive, thanks to which we can precisely understand their scope today. On behalf of the university, Jędrzej Śniadecki managed the transformation of the former Jesuit Pharmacy into the University Pharmacy.

Keywords: Jędrzej Śniadecki, history of pharmacy, history of chemistry

Słowa kluczowe: Jędrzej Śniadecki, historia farmacji, historia chemii

Jędrzej Śniadecki (1768–1838), chemik, lekarz, pedagog, filozof i publicysta, człowiek o wielu zainteresowaniach, wniósł ogromny wkład do rozwoju nauk przyrodniczych na przełomie XVIII i XIX wieku. Warto w tym kontekście przyjrzeć się jego roli, jaką odegrał wówczas w rozwoju farmacji naukowej.

Związki Śniadeckiego z farmacją sięgają okresu studiów uniwersyteckich, które rozpoczął w Szkole Głównej Koronnej w październiku 1787 roku. Plan studiowania matematyki, która miała go przysposobić do dalszej nauki w szkole inżynierii wojskowej

we Francji, uległ zmianie i wbrew zamiarom swojego starszego brata i opiekuna, Jana Śniadeckiego (1756–1830), rozpoczął studia medyczne¹.

Nauki medyczne na zreformowanej przez Komisję Edukacji Narodowej w latach 1777–1786 Akademii Krakowskiej wykładali wybitni profesorowie: Wincenty Szaster (1757–1816) anatomię i fizjologię, Rafał Czerwiakowski (1743–1816) chirurgię i akuszerię, Jan Szaster (1746–1793) farmację, Franciszek Kostecki (1758–1844) patologię, terapię i praktykę lekarską². Chemię w latach 1783–1787 wykładał Jan Jaśkiewicz (1749–1809), a po jego wycofaniu się z życia naukowego w 1787 roku zajął się tym Franciszek Scheidt (1759–1807)³.

W okresie tym narodziła się również farmacja naukowa. W 1783 roku utworzona została Katedra Farmacji i Materii Medycznej. Katedrę tę powierzono doktorowi medycyny, krakowskiemu aptekarzowi, Janowi Andrzejowi Szasterowi (1746–1793), mianując go w 1783 roku pierwszym w Polsce profesorem farmacji i materii medycznej. Florian Sawiczewski (1797–1876), późniejszy profesor farmacji w Szkole Głównej Koronnej, tak pisał o nominacji Jana Andrzeja Szastera: „powołany na Katedrę Farmacji przez Najwyższą Komisję Edukacyjną Królestwa Polskiego z zaszczytem dla Narodu, a z wielkim dla uczniów pożytkiem wykładał ten ważny przedmiot przez dziesięć lat, to jest do 1793 roku”⁴. Wykłady te obowiązywały zarówno studentów medycyny, jak i farmacji. Jędrzej Śniadecki jako student medycyny słuchał więc wykładów z farmacji Jana Szastera i zdobył wiedzę z tej dziedziny na najwyższym poziomie. Kraków był bowiem pionierem, jeśli chodzi o nauczanie farmacji i to nie tylko w Polsce, ale także w Europie.

Jędrzej Śniadecki pogłębiał później swoją edukację w czasie kilkuletniego pobytu na zagranicznych uniwersytetach we Włoszech, Anglii i Austrii. Po latach w liście do Tadeusza Czackiego (1765–1813)⁵ bardzo dobrze wspominał studia w Krakowie: „Wiadomości moje w chemii po większej części Jaśkiewiczowi i Scheidtowi winienem. W medycynie czerpałem najlepsze początki w szkole Wincentego i Jana Szastera”⁶.

W 1797 roku Jędrzej Śniadecki przybył do Wilna, gdzie objął Katedrę Chemii i Farmacji w Szkole Głównej Wielkiego Księstwa Litewskiego. Historia nauczania chemii i farmacji w Wilnie rozpoczyna się, podobnie jak w Krakowie, po reformie szkolnictwa przez Komisję Edukacji Narodowej. Prowadzona przez jezuitów Akademia Wileńska po kasacie zakonu została w 1781 roku przekształcona w Szkołę Główną Wielkiego Księstwa Litewskiego. Była to druga w Polsce, po krakowskiej, tzw. Szkoła Główna⁷.

¹ M. Baliński, *Dziela Jędrzeja Śniadeckiego*, Warszawa 1840, t. 1, s. 30–31.

² S. Gawęda, *Studia akademickie Jędrzeja Śniadeckiego w Krakowie*, „Archiwum Historii Medycyny” 1969, nr 1, s. 15.

³ *225 lat Farmacji na Uniwersytecie Jagiellońskim*, red. Z. Bela, Kraków 2008, s. 29–30.

⁴ „Pamiętnik Farmaceutyczny Krakowski” 1834, t. 1, s. 221.

⁵ Tadeusz Czacki (1765–1813) działacz oświatowy i gospodarczy, pedagog, historyk, ekonomista, bibliofil, numizmatyk, członek Komisji Edukacji Narodowej, współtwórca Konstytucji 3 Maja, współzałożyciel warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, twórca Biblioteki Poryckiej, główny twórca i organizator Liceum Krzemienieckiego.

⁶ List Jędrzeja Śniadeckiego do Tadeusza Czackiego, Biblioteka Jagiellońska, rps, k. 18, b.d.

⁷ J. Kamińska, *Szkoła Główna Wielkiego Księstwa Litewskiego jako uczelnia oświeceniowa*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 2015, nr 1, s. 55–67.

Przed Jędrzejem Śniadeckim Katedrą Chemii od 1784 roku kierował włoski lekarz i chemik Józef Sartorius (zm. 1799). Jak wynika z programu studiów, od roku akademickiego 1785/1786 Sartorius nauczał chemii i farmacji. Historyk medycyny i farmacji Włodzimierz Witold Głowacki (1909–2001) uważa jednak, że najprawdopodobniej nie miał on osobnych zajęć z farmacji, a zagadnienia z nią związane omawiał podczas wykładów z chemii⁸. O okresie tym napisał później Jan Wolfgang (1775–1859) w swoim opracowaniu poświęconemu historii farmacji:

Młodzież formująca się na aptekarzów w Wilnie, odwiedzała publiczne lekcje chemii bardziej przez ciekawość aniżeli z potrzeby; bo żadna władza, ani próby publiczne teoretyczney po nich nie wymagały nauki, z której równie jak z innych nauk pomocnych, językiem łacińskim wykładanych, nieoswojeni z mową rzymską, niewiele mogli korzystać⁹.

Gdy Jędrzej Śniadecki rozpoczął swoje wykłady sytuacja uległa zmianie. Wolfgang wyjaśnia dalej:

Wznowiona nauka chemii w roku 1797 w krajowym języku wymównie nauczana, zaczęła być słuchaną z wielkim interesem i nadzwyczajną frekwencją. Nowość przedmiotu, obalenie panujących dawniej zasad, jasny i systematyczny wykład teorii, wszystko to w całej ważności zaczęło upowszechniać u nas znajomość chemii nowej, która już odtąd dla farmaceutów niezbędną okazała się potrzebą. Razem też z chemią wykładana w krajowym języku nauka farmacji, dostępniejszą stała się i łatwiejszą do nabycia dla większej liczby: i od owego czasu zaczęły się formować uczeni w kraju farmaceuci¹⁰.

Słowa te napisane przez Jana Wolfganga, ucznia Jędrzeja Śniadeckiego, a później profesora i wykładowcy farmacji na Uniwersytecie w Wilnie, dobitnie świadczą o tym, jak ważna dla rozwoju naukowej farmacji stała się obecność na Uniwersytecie w Wilnie Jędrzeja Śniadeckiego.

W Wilnie nie utworzono wzorem Krakowa osobnej Katedry Farmacji i Materii Medycznej. Przedmiot ten, w opinii Wolfganga, był traktowany po macoszemu. „W pierwiastkowym urządzeniu Uniwersytetu Wileńskiego nawet nie zwrócono uwagi na tak ważny przedmiot, nie było oznaczonej katedry farmacji i farmakologii”¹¹, a nawet w czasach Śniadeckiego:

w przeciągu dwóch tylko miesięcy wykładana, nie mogła być dostateczną dla usposobienia prawdziwego aptekarza a nawet lekarzy, ponieważ zbyt ogólne rysy tak obszernej nauki nie dawały się w treściwym wykładzie zastosować do użycia z należąną korzyścią¹².

⁸ W. Głowacki, *Wykłady farmacji Jędrzeja Śniadeckiego w Wilnie (1797–1804)*, Warszawa 1991, s. 13.

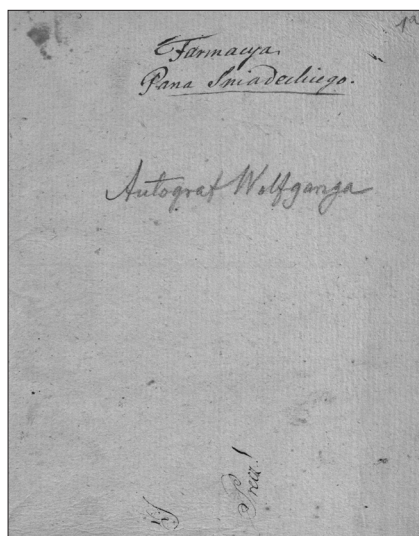
⁹ J. Wolfgang, „Dziennik Wileński” 1816, t. 4, s. 254.

¹⁰ *Ibidem*, s. 255 albo J. Bieliński, *Uniwersytet Wileński (1579–1831)*, Kraków 1899–1900, t. 2, s. 319.

¹¹ W. Głowacki, *op. cit.*, s. 15.

¹² *Ibidem*.

Zakres wiedzy, jaką otrzymywali wówczas zarówno studenci farmacji, jak i medycyny uczestniczący w wykładach prowadzonych przez Jędrzeja Śniadeckiego, jest dzisiaj znany dzięki rękopisowi, który najprawdopodobniej wyszedł spod ręki jego ucznia Jana Fryderyka Wolfganga. Rękopis, zatytułowany *Farmacya pana Śniadeckiego*, znajduje się obecnie w zbiorach Biblioteki Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich¹³. Został on przebadany i szczegółowo omówiony przez Witolda Głowackiego w pracy pt. *Wykłady farmacji Jędrzeja Śniadeckiego w Wilnie (1797–1804)*, wydrukowanej nakładem Instytutu Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN w Warszawie w 1991 roku. W pracy tej zamieszczony został pełny tekst rękopisu¹⁴. Autor opracowania nie tylko poddał dokładnej analizie jego treść, ale także próbował ustalić jego wiarygodność, czas i cel powstania. Według Głowackiego rękopis powstał w latach 1800–1803. Za wskazaniem na ten przedział czasowy świadczy fakt, że Śniadecki odwołuje się wielokrotnie do wydanej przez niego w 1800 roku pracy pt. *Początki chemii*¹⁵. Poza tym zakres wiedzy zawarty w rękopisie był wystarczający jedynie na dwumiesięczny kurs farmacji. Od 1803 roku wykłady trwały już cały rok i z całą pewnością Śniadecki musiał poszerzyć ich program. Rękopis obejmuje 72 strony i mógł być przyczynkiem do planowanego wydania drukiem podręcznika farmacji¹⁶ (il. 1, 2).

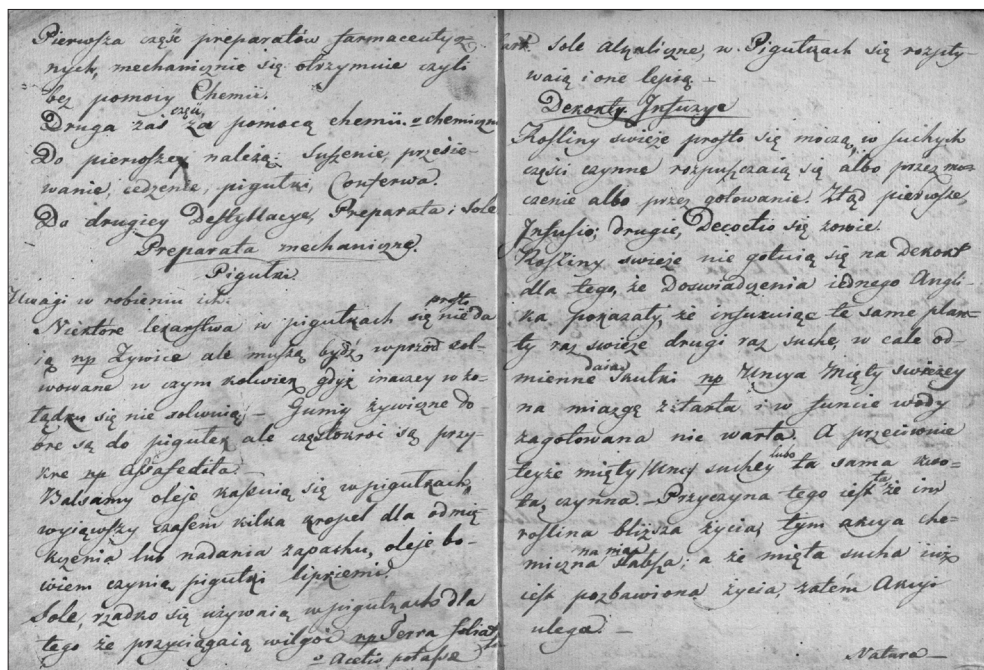
Il. 1. Strona tytułowa rękopisu *Farmacya pana Śniadeckiego*, ze zbiorów Biblioteki Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich w Wilnie. Fot. Biblioteka Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich w Wilnie

¹³ *Farmacya pana Śniadeckiego*, Biblioteka Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich w Wilnie, rps, F9–808.

¹⁴ W. Głowacki, *op. cit.*, s. 39–78.

¹⁵ J. Śniadecki, *Początki chemii: stosownie do terażniejszego tey umiejętności stanu dla pożytku uczniów i słuchaczyw ułożone y za wzór lekcyi akademickich służyć mające*, Wilno 1800.

¹⁶ W. Głowacki, *op. cit.*, s. 27.

II. 2. Fragment rękopisu *Farmacja pana Śniadeckiego*, ze zbiorów Biblioteki Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich w Wilnie. Fot. Biblioteka Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich w Wilnie

Zachowany tekst wykładów Jędrzeja Śniadeckiego, obejmujących zagadnienia technologii chemicznych środków leczniczych i postaci leków, jest pierwszym znanym tekstem dydaktycznym z tej gałęzi wiedzy w Polsce i świadczy o wysokim poziomie tych nauk w Wilnie.

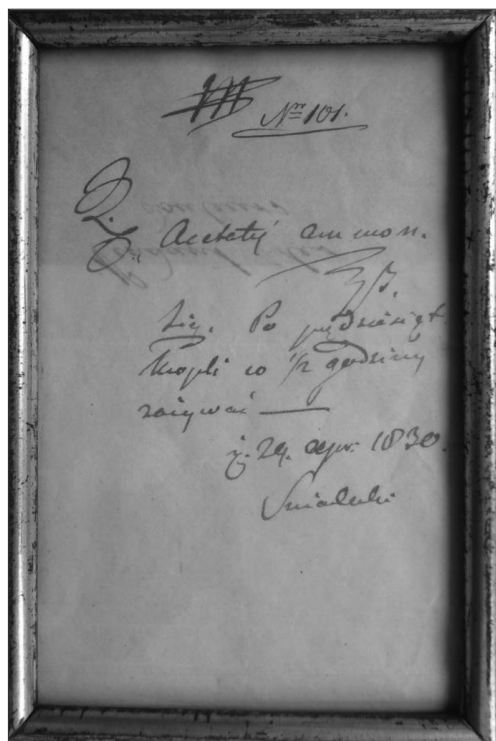
Jędrzej Śniadecki wykładał farmację w latach 1797–1804. Robił to rzetelnie, choć stanowiło to dla niego duże obciążenie i farmacja nie była tematem jego szczególnych zainteresowań. Chciał z prowadzenia zajęć z tego przedmiotu zrezygnować, zwłaszcza gdy kurs ten został przedłużony i miał trwać cały rok. Sprawa obciążenia zajęciami z farmacji stała się jednym z powodów sporu z rektorem uniwersytetu Hieronimem Stroynowskim (1752–1815). O kulisach konfliktu i decyzji Śniadeckiego o rezygnacji z prowadzenia wykładów z farmacji możemy się dowiedzieć z listów, które pisał wówczas do księcia Adama Czartoryskiego (1734–1823), kuratora Wileńskiego Okręgu Naukowego¹⁷. Jednym z powodów była konieczność poświęcenia się prywatnej praktyce lekarskiej, dzięki której mógł zapewnić byt swojej rodzinie. Śniadecki pisał:

Jestem mężem i ojcem troyga dzieci, z taką familiją w Wilnie, którego drogość Londyńskiej niemal dochodzi, nie tylko za tysiąc rubli, ale nawet i za trzy tysiące żyć niepodobna – Znajduję się

¹⁷ A. Wrzosek, *Listy Jędrzeja Śniadeckiego do Księcia Adama Czartoryskiego*, „Krytyka Lekarska” 1903, nr 1, s. 1–10.

zatem w koniecznej potrzebie zajmowania się praktyką medycyny, której nauce całą moją młodość poświęciłem, i która właściwie mówiąc, jest prawdziwym moim obiektem – Do tego pociąga mnie i troskliwość o przyszły los moich dzieci, którym aktualna moja służba nic nie zabezpiecza¹⁸.

Niezwykle cenną pamiątką związaną z medyczną działalnością Jędrzeja Śniadeckiego jest zachowana w zbiorach krakowskiego Muzeum Farmacji recepta, wypisana przez niego w 1830 roku¹⁹ (il. 3).

Il. 3. Recepta wypisana przez Jędrzeja Śniadeckiego w 1830 roku, ze zbiorów Muzeum Farmacji UJ CM. Fot. M. Urbanik

Warto przywołać jeszcze inne przejawy działalności Jędrzeja Śniadeckiego w sprawach dotyczących farmacji, które świadczą o tym, że dobrze orientował się nie tylko w literaturze i dydaktyce farmaceutycznej, ale także w sprawach farmacji praktycznej.

Śniadecki dostrzegał rolę farmacji jako jednego z istotnych elementów budowania nowoczesnej edukacji medycznej, której wizję przedstawił Tadeuszowi Czackiemu w 1804 roku w projekcie założenia Głównej Szkoły Lekarskiej na Wołyniu. Według niego Szkoła Lekarska, kształcąca lekarzy, aptekarzy, akuszerów i weterynarzy, miała się składać z dwóch oddziałów: Nauk Pomocniczych, czyli Przygotowawczych, i Nauk Lekarskich.

¹⁸ *Ibidem*, s. 6–7.

¹⁹ Recepta znajduje się w zbiorach Muzeum Farmacji UJ CM, KGZ 7442.

Katedra Materyi Medycznej i Farmacji miała być częścią oddziału Nauk Lekarskich. Założone miały być także szpital, apteka, ogród botaniczny i gabinet historii naturalnej²⁰. Podobną wizję szkolnictwa medycznego znajdziemy w *Memoriale w sprawie założenia szkoły praktycznej lekarskiej w Wilnie, mianowicie w Szkole Głównej Litewskiej*. Jest rzeczą znamioną, że do napisania projektu zorganizowania studiów klinicznych został poproszony Jędrzej Śniadecki, wówczas profesor chemii, a nie któryś z profesorów medycyny praktycznej. Świadczy to niewątpliwie o pełnym zaufaniu Komisji Edukacji Narodowej do Jędrzeja Śniadeckiego i wiedzy, jaką na temat funkcjonowania szkolnictwa medycznego posiadał. W *Memoriale* poświęconym organizacji klinik uniwersyteckich, nieopatrzonym datą, opracowanym przez Śniadeckiego między 1797 a 1803 rokiem, zwraca uwagę fakt, że jednym z istotnych elementów funkcjonowania wydziału lekarskiego i kliniki uniwersyteckiej miała być apteka kliniczna. Śniadecki dobrze orientował się o stanie ówczesnej farmacji i doskonale wiedział, jakie wymogi trzeba stawiać aptekarstwu szpitalnemu i klinicznemu. W *Memoriale* czytamy:

Dla tej przyczyny, ile razy to być może, szkoła takowa przy szpitalu miejsce mieć powinna, powinna i dla tego, iż takowi chorzy, mając być we wszystko jak najlepiej i z największą punktualnością opatrzeni, potrzebują do posługi osób już należycie wprawnych i profesji tej poświęconych, jakie z samego szpitala wybierać najlepiej; i w preparowaniu nawet lekarstw punktualności największej, jaka tylko w dobrze urządzonych szpitalnych aptekach miejsce mieć może. Takowa albowiem apteka nie tylko poruczoną być powinna rządowi dobrze znającej się na tem osoby, ale i w życie samegoż profesora praktyki w każdym czasie podlegać. A w tem uczyje Prześwietna Komisja nieuchronną potrzebę starania się o przywrócenie apteki akademickiej, której sprzęty wszystkie znajdować się wszakże jeszcze powinny, a która oprócz opatrzenia najlepszymi lekarstwami szkoły praktycznej, byłaby źródłem znacznej akademickiej intraty i z czasem sama by szkołę praktyczną w jak najlepszym stanie utrzymać była zdolna²¹.

Śniadecki nie tylko mówił o konieczności istnienia dobrze funkcjonującej apteki akademickiej, ale także, co istotniejsze, sam czynił starania o jej zorganizowanie. O tym fakcie napisał później, w 21 maja 1805 roku, w liście do księcia Adama Czartoryskiego, kuratora Wileńskiego Okręgu Naukowego: „Ósmy rok na placu profesorskim kończę, poinformowałem wielu najlepszych uczniów, wybornych aptekarzy, dobrych fizyków; w pierwszych zaraz latach napisałem elementarną książkę, wskrzesiłem i zrobiłem aptekę Akademicką”²². Jędrzej Śniadecki nadzorował urządzenie tej apteki, a po jej uruchomieniu, w imieniu Uniwersytetu, sprawował nad nią kontrolę²³. Świadczą o tym choćby podpisy Śniadeckiego pod zamówieniami spisywanymi w „Księdze Rozchodów i Przychodów Apteki Akademickiej” w latach 1800–1803²⁴. Do kierowania Apteką Akade-

²⁰ A. Wrzosek, *Jędrzej Śniadecki, życiorys i zbiór pism*, Kraków 1910, t. 1, s. 76–77.

²¹ *Idem*, *J. Śniadecki, Memorial w sprawie założenia klinik na Wydziale Lekarskim w Szkole Głównej Litewskiej*, „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny” 1930, nr 1, s. 125–126.

²² W. Głowacki, *op. cit.*, s. 23.

²³ Historię apteki uniwersyteckiej szeroko opisuje artykuł: K. Jaworska, Z. Bela, *Historia Apteki Jezuickiej w Wilnie*, „Forum Bibliotek Medycznych” 2015, nr 2, s. 365–382.

²⁴ „Księga Przychodu i Roschodu Apteki Uniwersytetu Wileńskiego od 1800 do 1803”, z podpisami prof. J. Śniadeckiego i prof. J. Lobenweina, LPAH, F721/1/345 nr 19 i 22.

micką, w 1804 roku został powołany Jan Wolfgang, wspomniany już wcześniej uczeń Śniadeckiego. Ambicją Wolfganga było stworzenie nowoczesnej placówki o charakterze naukowym i szkoleniowym, będącej jednocześnie zapleczem aptecznym dla klinik uniwersyteckich. O tym, że cel swój osiągnął, świadczą protokoły z jej wizytacji przeprowadzane przez Jędrzeja Śniadeckiego w latach 1820 i 1822²⁵.

Niezwykle istotnym elementem podnoszenia poziomu opieki medycznej, a zarazem konsolidującym środowisko lekarskie i aptekarskie w Wilnie było utworzenie Naukowego Towarzystwa Lekarskiego. Inicjatorem tego przedsięwzięcia był doktor Józef Frank (1771–1842), a Jędrzej Śniadecki został pierwszym jego prezesem. Towarzystwo skupiało w swych szeregach nie tylko lekarzy, ale także przedstawiciele zawodu aptekarskiego, a wśród jego założycieli znaleźli się również wileńscy farmaceuci. Celem organizacji było zachęcenie lekarzy i aptekarzy do pracy naukowej, podnoszenia własnych kwalifikacji zawodowych, prowadzenia działalności na rzecz poprawy stanu zdrowia całej Litwy. Opracowano „Ustawy”, w których szczegółowo określono zadania towarzystwa. W pierwszym paragrafie napisano: „Towarzystwo zatrudniać się ma przedmiotami dotyczącymi się jedynie medycyny, chirurgii i nauki aptecznej: Celem jego będzie przykładać się wspólnie ku doskonaleniu tych umiejętności”²⁶. Ustawa zakładała, że członkiem Towarzystwa mógł być „każdy kto jest doktorem medycyny, każdy chirurg lub aptekarz potwierdzony, mieszkający w Wilnie”²⁷. Uroczyste rozpoczęcie działalności towarzystwa odbyło się 12 grudnia 1806 roku w Bibliotece Uniwersyteckiej. Brali w niej udział lekarze, farmaceuci i licznie zgromadzone grono gości. Jędrzej Śniadecki, którego na posiedzeniu tym wybrano prezesem towarzystwa, wygłosił odczyt pt. „O pożytkach, jakie powszechność z zaprowadzenia Towarzystw lekarskich odnosić może”²⁸. W 1819 roku z inicjatywy wileńskich aptekarzy: Jana Wolfganga, Jerzego Gutta i Karola Wagnera wydzielono z łona towarzystwa tzw. Wydział Farmaceutyczny, który był pierwszym stowarzyszeniem farmaceutycznym o charakterze naukowym na ziemiach polskich.

Poddając pod ocenę rolę, jaką odegrał Jędrzej Śniadecki w rozwoju farmacji polskiej, najlepiej oddać głos jemu współczesnym. Józef Sawiczewski, profesor farmacji na Uniwersytecie Jagiellońskim w latach 1810–1825, w pracy poświęconej historii farmacji wymienił Jędrzeja Śniadeckiego w jednym rzędzie z tak wybitnymi naukowcami, jak Joseph Louis Gay-Lussac (1778–1850), Jacob Berzelius (1779–1848), Claude Louis Berthollet (1748–1822), Pierre Joseph Pelletier (1788–1842), „którzy przez gruntowne doświadczenia i uczone teorie nowy Chemii byt i znaczenie nadali”²⁹. Wykłady Jędrzeja Śniadeckiego z chemii i farmacji, prowadzone w języku polskim, oparte były na nowych filozoficzno-chemicznych poglądach francuskich uczonych Antoine’a Lavoisiera (1743–1794) i Antoine’a Fourcroya (1755–1809). Na ich podstawie powstał też

²⁵ K. Jaworska, Z. Bela, *op. cit.*, s. 375.

²⁶ H. Bojczuk, *Towarzystwo Medyczne Wileńskie – pierwsze półwiecze (1805–1850). Zarys dziejów*, „Medycyna Nowożytna. Studia nad kulturą medyczną” 2000, t. 7, z. 2, s. 77.

²⁷ J. Bieliński, *Cesarzskie Towarzystwo Lekarskie Wileńskie, jego prace i wydawnictwa (1805–1864)*, Warszawa 1890, s. 4.

²⁸ *Ibidem*, s. 6.

²⁹ *Historia Farmacji czytana na posiedzeniu zwyczajnym Towarzystwa Naukowego Krakowskiego przez Józefa Sawiczewskiego MD. prof. zw. farmacji w Uniwersytecie Jagiellońskim*, „Rocznik Towarzystwa Naukowego z Uniwersytetem Krakowskim Połączonego”, Kraków 1825, s. 309.

pierwszy polski podręcznik chemii z nowym polskim słownictwem z tego zakresu wydany w 1800 roku³⁰. Nazewnictwo to przejęli wkrótce inni polscy uczeni, w tym także Józef Celiński (1779–1832), autor pierwszego polskiego podręcznika – *Farmacja, czyli nauka doskonałego przygotowania lekarstw z trzech królestw natury wybranych* (1811) i współautor farmakopei, uznanej za pierwszą polską farmakopeę, *Pharmacopoea Regni Poloniae* (1817)³¹.

Bibliografia

- Arabas I., *Józef Jan Celiński*, „Aptekarz Polski” 2009, nr 30, s. 8, <http://www.aptekarzpolski.pl/2009/03/02-2009-jozef-jan-celinski/> [dostęp: 20.09.2018].
- Baliński M., *Dziela Jędrzeja Śniadeckiego*, Warszawa 1840, t. 1.
- Bieliński J., *Cesarские Товарищество Лекарские Виле́нские, jego prace i wydawnictwa (1805–1864)*, Warszawa 1890.
- Bieliński J., *Uniwersytet Wileński (1579–1831)*, Kraków 1899–1900, t. 2.
- Bojczuk H., *Towarzystwo Medyczne Wileńskie – pierwsze półwiecze (1805–1850). Zarys dziejów*, „Medycyna Nowożytna. Studia nad kulturą medyczną” 2000, t. 7, z. 2, s. 77.
- 225 lat Farmacji na Uniwersytecie Jagiellońskim*, red. Z. Bela, Kraków 2008.
- Farmacja pana Śniadeckiego*, Biblioteka Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich, rps, F9–808.
- Gawęda S., *Studia akademickie Jędrzeja Śniadeckiego w Krakowie*, „Archiwum Historii Medycyny” 1969, nr 1, s. 15.
- Głowacki W., *Wykłady farmacji Jędrzeja Śniadeckiego w Wilnie (1797–1804)*, Warszawa 1991.
- Historia Farmacji czytana na posiedzeniu zwyczajnem Towarzystwa Naukowego Krakowskiego przez Józefa Sawiczewskiego MD. prof. zw. farmacyi w Uniwersytecie Jagiellońskim*, „Rocznik Towarzystwa Naukowego z Uniwersytetem Krakowskim Połączonym”, Kraków 1825.
- Jaworska K., Bela Z., *Historia Apteki Jeżuickiej w Wilnie*, „Forum Bibliotek Medycznych” 2015, nr 2, s. 365–382.
- Kamińska J., *Szkoła Główna Wielkiego Księstwa Litewskiego jako uczelnia oświeceniowa*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 2015, nr 1, s. 55–67.
- „Księga Przychodu i Roschodu Apteki Uniwersytetu Wileńskiego od 1800 do 1803”, z podpisami prof. J. Śniadeckiego i prof. J. Lobenweina, LPAH, F721/1/345 nr 19 i 22.
- List Jędrzeja Śniadeckiego do Tadeusza Czackiego, Biblioteka Jagiellońska, rps, k. 18, b.d.
- „Pamiętnik Farmaceutyczny Krakowski” 1834, t. 1, s. 221.
- Śniadecki J., *Początki chemii: stosownie do terażniejszego tej umiejętności stanu dla pożytku uczniów i słuchaczy ułożone y za wzór lekcyi akademickich służyc mairce*, Wilno 1800.
- Wolfgang J., „Dziennik Wileński” 1816, t. 4, s. 254.
- Wrzosek A., *J. Śniadecki, Memoriał w sprawie założenia klinik na Wydziale Lekarskim w Szkole Głównej Litewskiej*, „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny” 1930, nr 1, s. 125–126.
- Wrzosek A., *Jędrzej Śniadecki, życiorys i zbiór pism*, Kraków 1910, t. 1.
- Wrzosek A., *Listy Jędrzeja Śniadeckiego do Księcia Adama Czartoryskiego*, „Krytyka Lekarska” 1903, nr 1, s. 1–10.

³⁰ Cf. przypis 15.

³¹ I. Arabas, *Józef Jan Celiński*, „Aptekarz Polski” 2009, nr 30, s. 8, <http://www.aptekarzpolski.pl/2009/03/02-2009-jozef-jan-celinski/> [dostęp: 20.09.2018].